

Feďa Milivojević

Livius noster

Il bimillenario della morte di Tito Livio

Convegno internazionale di studi su Tito Livio

Padova, 6 – 10. studenoga 2017.

Međukatedarski centar za istraživanja o Liviju u sklopu Sveučilišta u Padovi (*Centro Interdipartimentale di Ricerca “Studi Liviani”*) organizirao je početkom studenoga ove godine međunarodni znanstveni skup pod gornjim naslovom. Drugi po redu posvećen istraživanju Livijeva djela i života,¹ obilježio je značajnu obljetnicu – dvije tisuće godina od Livijeve smrti (17. – 2017. g.). Padova je Livijev rodni grad (antički *Patavium*), nerijetko slavljen u autorovu opusu. Stoga Sveučilište u Padovi, uz suradnju gradskih vlasti, nije organiziralo samo veliki znanstveni skup, nego i niz kulturnih događanja tijekom cijele 2017. godine. Puni dvadeset stoljeća od Livijeve smrti prikladno je obilježeno nizom koncerata klasične glazbe, filmskih projekcija, javnog čitanja Livijevih riječi, kazališnih predstava, rekonstrukcija, izložbi, radionica itd.²

No, vrhunac priredbi i slavlja u čast možda najpoznatijeg padovanskog građanina bio je upravo znanstveni skup pod pokroviteljstvom nekoliko institucija³ kojemu je glavni cilj bio staviti djelo Tita Livija, *Ab Urbe Condita*, u kontekst kritičke analize i razrade. Osmišljen da bi uzeo u obzir kompleksnost Livijeva rada, te da bi naglasio korist i nužnost multidisciplinarnog pristupa u rješavanju problema s kojima se suočavaju moderni istraživači, znanstveni odbor skupa tražio je radove iz različitih disciplina s vrlo širokim opsegom mogućih tema. Naglasak je stavljen na: 1) Livijev stil: retoričke osobine, vokabular i sintaksu; 2) Livijeve narativne tehnike; 3) rukopisne tradicije i tekstualne probleme; 4) kritiku izvora; 5) Livija kao povijesni izvor; 6) Li-

¹ Prvi, *A primordio urbis* (21 - 23. listopada 2015) također je organiziran u Padovi u sklopu centra za istraživanje o Liviju.

² Popis svih događanja može se vidjeti na službenoj internetskoj stranici: www.livio2017.it

³ Osim spomenutog glavnog organizatora *Centro Interdipartimentale di Ricerca “Studi Liviani”*, još: *Fondazione Cassa di Risparmio di Padova e Rovigo*; *Dipartimento di Scienze Storiche, Geografiche e dell’Antichità-DiSSGEa*, *Dipartimento di studi linguistici e letterari*; *Dipartimento dei beni culturali, archeologia, storia dell’arte, del cinema e della musica*; *Collegio Universitario Don Nicola Mazza*; *Rotary club Padova nord*.

vija kao izvor za arheološke činjenice; 7) Livija i antičku umjetnost; te 8) Livijevu recepciju u srednjovjekovnoj i modrenoj literaturi, umjetnosti i kulturi. Interes za skup bio je vrlo velik. Nakon pomnog odabira, znanstveni odbor prihvatio je 45 radova, podijeljenih na ukupno pet dana izlaganja (20 minuta po izlaganju).

Prvi dan skupa (ponedjeljak) odvio se u velebnoj svečanoj dvorani (Aula magna) srednjovjekovne palače Bo (*Palazzo Bo*) iz 13. stoljeća. Od 1564. g. nadalje palača je službeno sjedište Sveučilišta u Padovi (osnovano 1222. g.), gdje se i dan danas nalaze neki od zaista jedinstvenih, ali široj javnosti manje poznatih povijesnih spomenika.⁴ Iako skup službeno nije radio u tematskim (već u brojnim) sekcijama, po sadržaju izlaganja jasno je da su sekcije postojale, te da su izlagači bili raspodijeljeni po naslovima svojih tema. Tako je, nakon pozdravnog govora predstavnika sponzora te Sveučilišta u Padovi (Gianluigi Baldo), započela prva sesija, posvećena rukopisnoj i uredničkoj tradiciji Livijeva teksta. John Briscoe je dao kratak pregled kritičkih izdanja Livija od 1469. do 2016. g., Marielle de Franchis prezentirala je tradiciju rukopisa treće dekade, a Charles Guittard ukazao na problem autorstva jednog podatka iz Livijeve 27. knjige. U nastavku dana su mlađi istraživači otvorili drugu sesiju, usmjerenu k filološkoj i posebno literarnoj perspektivi Livijeva djela. Luca Beltramini je analizirao Livijeve narativne tehnike pri opisivanju Scipiona Afričkog, Vincenzo Casapulla je donio novo čitanje ponovnog rimskog osvajanja Lokra u Livijevoj 39. knjizi, a Tommaso Ricchieri usporedio Livijev opis Lucija Kvinkcija Flaminina i Katona Starijeg. Za kraj dana i druge sesije, Giovanna Todaro prezentirala je Livijev opis rimskih generala na primjeru braće Scipiona, a Concetta Longobardi sličnu analizu napravila s Hanibalovim opisom.

Od drugoga dana (utorak) skup se održavao u *Orto botanico di Padova*. Osnovan 1545. g. ovaj botanički vrt smatra se najstarijim na svijetu. I danas ima izvorni kružni oblik koji prikazuje svijet okružen prstenom vode. Tu se od 1786. g. čuva tzv. „Goetheova palma“; palma s tri različite vrste listova, što je poznatog eruditu inspiriralo da napiše svoju evolucijsku teoriju *O metamorfozi biljaka*, objavljenu 1790. g. Jutarnja, treća po redu sesija, nastavila je temu prethodnog dana o narativnim tehnikama i uredničkim zahvatima rukopisa, ali i otvorila zanimljivu temu Livijeve perspektive o rimskoj povijesti i ideologiji. Bernard Mineo govorio je o uredničkoj i dijalektičkoj strukturi *Ab Urbe Condita*, Simonetta Segenni o Livijevom konceptu „Italije“, a Marine Miquel o „narativnim čvorovima“ u kontekstu povijesti i istine u Liviju. Virginia Fabrizi izložila je svoje viđenje semantike rimskog prostora u trećoj Livijevoj knjizi, dok je Elisa Della Calce ukazala na Livijev prikaz vrline rimskih neprijatelja na iza-

⁴ Primjerice, očuvana drvena katedra Galilea Galileija koji je u Padovi od 1592. do 1610. g. predavao geometriju, mehaniku i astronomiju, stoji na samom ulazu. U dvorani se još nalaze amblemi zaslužnih studenata Sveučilišta kroz povijest, među njima i najpoznatijega – Nikole Kopernika, koji je u Padovi studirao medicinu. U palači Bo je sačuvana i prva kružna predavaonica (teatro) na svijetu za satove anatomije u sklopu jednog od najglasovitijih studija medicine srednjeg vijeka.

branim primjerima iz treće i četvrte dekade. Četvrta, popodnevna sesija bavila se više povijesnim i historiografskim pitanjima, pokušavši pokazati kako se Livije koristio različitim izvorima i kako je utjecao na naše shvaćanje političkih i vojnih problema antičkog Rima. Jean-Louis Ferrary govorio je o problematici Polibija kao jednog od Livijevih izvora, Francesca Cenerini o ulozi žena u Livijevom djelu s naglaskom na nekoliko primjera, te Alessandra Rolle o suprotstavljenim verzijama o podrijetlu kulta Velike Božice (*Magna Mater*). Za kraj drugog dana, Benoît Sans je usporedio Livijevu i Polibijevu retoriku u izvještajima o bitkama kod Zame i Kinoskefala.

Treći dan (srijeda) započeo je izlaganjima u kojima se nastavljala povijesna i historiografska analiza Livijeva djela. Paolo Desideri otvorio je petu sesiju izlaganjem o Livijevom, Dionizijevom i Machiavellijevom viđenju patricijsko – plebejskog sukoba, Arnaldo Marcone govorio je o augustovskoj i livijevskoj tradiciji prikaza bitke kod Akcija, Luca Fezzi i Francesca Cavaggioni o Liviju, rimskim institucijama i izgubljenim dijelovima teksta, Marco Rocco o Livijevom prikazu rimskih zakona u prvoj knjizi *Ab Urbe Condita*, dok je Feđa Milivojević, autor ovih redaka, analitičkim pristupom prezentirao moguća rješenja raznih problema Livijevih podataka o trećem ilirskom ratu. Šesta, popodnevna sesija, fokusirala se na arheološke podatke i Livijevu ulogu u rekonstruiranju rimske topografije i materijalne kulture. Paolo Carafa je govorio o arheologiji ranog Rima, Monica Salvadori i Luca Scalco o ikonografiji prikaza rimskog poraza kod Kane, a Guido Furlan o izgradnji i održavanju kanalizacijskih cijevi u rimskim gradovima kroz Livijeve podatke i arheološka istraživanja. Na kraju sesije, Maria Stella Busana i Claudia Forin su usporedile Livijeve podatke o vilama s rezultatima arheoloških istraživanja.

Četvrti dan skupa (četvrtak), bio je posvećen Livijevoj recepciji u kasnoj antici, srednjem vijeku i renesansi, s naglaskom na Livijev utjecaj na zapadnu i istočnu kulturu. Može se reći da je ova tema bila, barem po broju izlagača, najzastupljenija na cijelom skupu. Paul Van Heck otvorio je sedmu sesiju radom o Machiavellijevom i Giannoneovom diskursu o Liviju, Ann Vasaly o „odjeku“ Livija kod Petrarke, Giulia Crevatin pokazala je da su Nicola Trevet i Landolfo Colonna čitali Livija, Rino Modonutti raspravljao je o karti Livijevih knjiga koja se pripisuje Donatu Albanzaniju, a Daniela Marrone o komentarima Livijeva djela Markantonija Sabelika. Popodnevnu, osmu sesiju, započeo je Lucio Biasiori izlaganjem o natuknicama o Liviju i Pliniju u djelu Pietra Ragnonija *Homini illustri*, te o Machiavellijevom diskursu o Liviju. Andrea Salvo Rossi prikazao je Machiavellijevu analizu Livijeva prikaza drugog punskog rata, a Antonio Pistellato problem sažetka Livijeve 49. knjige. Na kraju dana Mariella Tixi govorila je o recepciji Livija kod Julija Obsekventa, Maria Nicole Iulietto o Liviju i Kartagi i Marco Di Branco o odjecima Livija u Orozijevu opusu.

Tema Livijeve recepcije u kasnijim vremenima vladala je i jutarnjom, devetom sesijom zadnjeg dana skupa (petak). Maria Federica Petracchia i Giacomo Montanari dali su prikaz Livijeve rimske mitologije oslikane u jednoj palači u Genovi, Umberto Vin-

centi je iz moderne perspektive govorio o Livijevom opisu osnutka antičkog Rima, Paolo Scarpi o Liviju kao predmetu sukoba katoličkih i protestantskih intelektualaca u vrijeme reformacije i prothereformacije, Giovanni Silvano o Liviju i Machiavelliju u republikanskim pričama Firence i Venecije, a Franco Biasutti o Liviju između prijevoda i teorije povijesti. Popodnevna, deseta i finalna sesija skupa opet se bavila Livijevim rukopisima. Otvorio ju je Marco Palma predavanjem o rukopisnom antigrafu Livijeve četvrte dekade, Giulia Simeoni nastavila je prikazom Livijevih ilustriranih srednjovjekovnih rukopisa, a Patrizia Carmassi problemima prijenosa i mistificiranja Livijevog rada u rano moderno doba.

Zaključno, znanstveni skup *LIVIVS NOSTER: il bimillenario della morte di Tito Livio*, na prikladan način obilježio je dvije tisuće godina od smrti jednog od najvećih rimskih pisaca. Vrlo dobro isplaniran, skup je ponudio priliku mladim istraživačima da u stimulatovnoj okolini razvijaju vještine prijeko potrebne za rad u humanističkim znanostima. Zamišljen upravo tako – kao svojevrstan sastanak, gdje će stariji i iskusniji stručnjaci uglavnom slušati svoje mlađe kolege, pohvaliti ih ili ukazati na moguće metodološke greške, skup je potpuno uspio. Organizacijskom odboru svakako treba uputiti pohvalu. Prepoznali su nužnost edukacije mlađeg znanstveničkog kadra, te veliki događaj nisu posvetili samo Liviju već i onima koji će o Liviju pisati u narednim desetljećima.

